

Горбатенко Л. П.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ЗНАЧЕННЯ АХРОМАТИЧНИХ КОЛЬОРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ КУРСІ «КОЛЬОРОЗНАВСТВО»

УДК 7.017.2:75.051

Горбатенко Л. П. Значення ахроматичних кольорів у навчальному курсі «кольорознавство». Стаття присвячена методологічним і методичним питанням навчального курсу «Кольорознавство», що є основою колористичної грамоти для студентів дизайнерських напрямів. Розглянуто значення ахроматичних кольорів як у формуванні зображення, так і в емоційно-чуттєвому та смислового сприйнятті художньої композиції. Обґрунтовано використання ахроматичної шкали світлот для побудови світлотональних відношень у композиції й аналізу світлотональної структури витворів образотворчого мистецтва. Розроблені практичні завдання з формування у студентів поняття «загальна світлотна тональність», «контраст», «нюанс», а також освоєння закономірностей побудови світлотональної структури композиції. Завдання пов'язані між собою єдиною логікою світлотних відношень, у кожному подальшому завданні використовуються знання та навички, отримані при виконанні попереднього завдання. Запропонована методика може бути використана в підготовці профільних фахівців у галузі дизайну й образотворчості, а також педагогіки та мистецтвознавства.

Ключові слова: кольорознавство, ахроматичні кольори, світлота, загальна світлотна тональність, контраст, нюанс.

Горбатенко Л. П. Значение ахроматических цветов в учебном курсе «цветоведение». Статья посвящена методологическим и методическим вопросам учебного курса «Цветоведение», являющегося основой колористической грамоты для студентов дизайнерских направлений. Рассмотрено значение ахроматических цветов как в формировании изображения, так и в эмоционально-чувственном и смысловом восприятии художественной композиции. Обосновано использование ахроматической шкалы светлот для построения светотональных отношений в композиции и анализа светотональной структуры произведений изобразительного искусства. Разработаны практические задания по формированию у студентов понятий «общая светлотная тональность», «контраст», «нюанс», а также освоению закономерностей построения светотональной структуры композиции. Задания связаны между собой единой логикой светлотных отношений, и в каждом последующем задании используются знания и навыки, полученные при выполнении предыдущего задания. Предложенная методика может быть использована при подготовке профильных специалистов в области дизайна и изобразительного творчества, а также педагогики и искусствознания.

Ключевые слова: цветоведение, ахроматические цвета, светлота, общая светлотная тональность, контраст, нюанс.

Gorbatenko L. Value achromatic color in course "chromatics". The article was contained the methodological and methodical questions of educational course "Chromatics" that is the basis of coloristic skills for design courses students. The importance of achromatic colors in the image formation and in the emotional and sensory and semantic perception of artistic composition was considered. Also the use of achromatic scale of lightness for creation highlight-tone attitude in the composition was grounded like the analyst of highlight-tone structure of artworks. Practical tasks for students for forming the notion of "general highlight tone", "contrast", "nuance" and understanding patterns of highlight-tone structure of composition construction were developed. Tasks were closely related by uniform logic of lightness links. In every following task knowledge and skills obtained by realization previous ones. The proposed method could be used for training experts in design and fine arts as well as pedagogy and art science.

Keywords: chromatics, achromatic color, lightness, general highlight tone, contrast, nuance.

Постановка проблеми. Актуальність. На сучасному етапі розвитку культури постає проблема збереження класичної художньої школи. Важливим завданням у живописі є необхідність поєднання численних фарб натури в гармонійну кольорову та світлотональну палітру. Структура світлотональної палітри є базою для кольорової композиції, де, з одного боку, вона виконує зображальну функцію, тобто формує зображення, а з іншого — впливає на емоційно-чуттєве сприйняття художнього образу, виконуючи виразну функцію. Кольорознавство розкриває багатогранність пізнання, що базується на поєднанні в кольорі об'єктивного (світло) та суб'єктивного (почуття). Саме в такій єдності слід вивчати «Кольорознавство» митцям, для яких закономірності прояву об'єктивних (фізичних) чинників існування кольору тісно пов'язані з його суб'єктивними (фізіолого-психологічними) рефлексіями. Так, приміром, з'ясування цих питань допоможе наблизитись до розуміння кольорової гармонії при створенні образної цілісності будь-якого твору, адже закони гармонізації закорінені в об'єктивно існуючих закономірностях кольоросприйняття. Розділ «Ахроматика» — перший крок у підготовці фахівців усіх напрямів образотворчості. Це базовий розділ, що дає змогу студентам отримати знання з організації світлотональної палітри та оволодіти технічними прийомами фарбування. Завдання дисципліни сприяють розвитку у студентів колористичного мислення, вміння кольорового втілення ідей, задумів та почуттів, вивчає систему постійно діючих закономірностей.

Аналіз останніх матеріалів і публікацій.

Існує чимало кількості навчальних посібників, в яких викладено основні відомості з галузі науки про колір. Привертають увагу роботи таких авторів, як С. Алексєєв, К. Ауер, Г. Беда, Ж. Вібер, В. Візер, В. Гамаюнов, О. Горбенко, С. Даніель, О. Зайцев, В. Зернов, В. Іванов, Ф. Ковальов, В. Кузін, Л. Миронова, Н. Нюберг, М. Рудін, О. Свешніков, О. Сергєєв, В. Скурідін, Г. Цойгнер, Г. Шегаль. У фундаментальних дослідженнях М. Волкова [1], присвячених композиції та кольору у живописі, приділяється чимало уваги питанням світла та тіні. Стосовно світлотональної структури живописної палітри

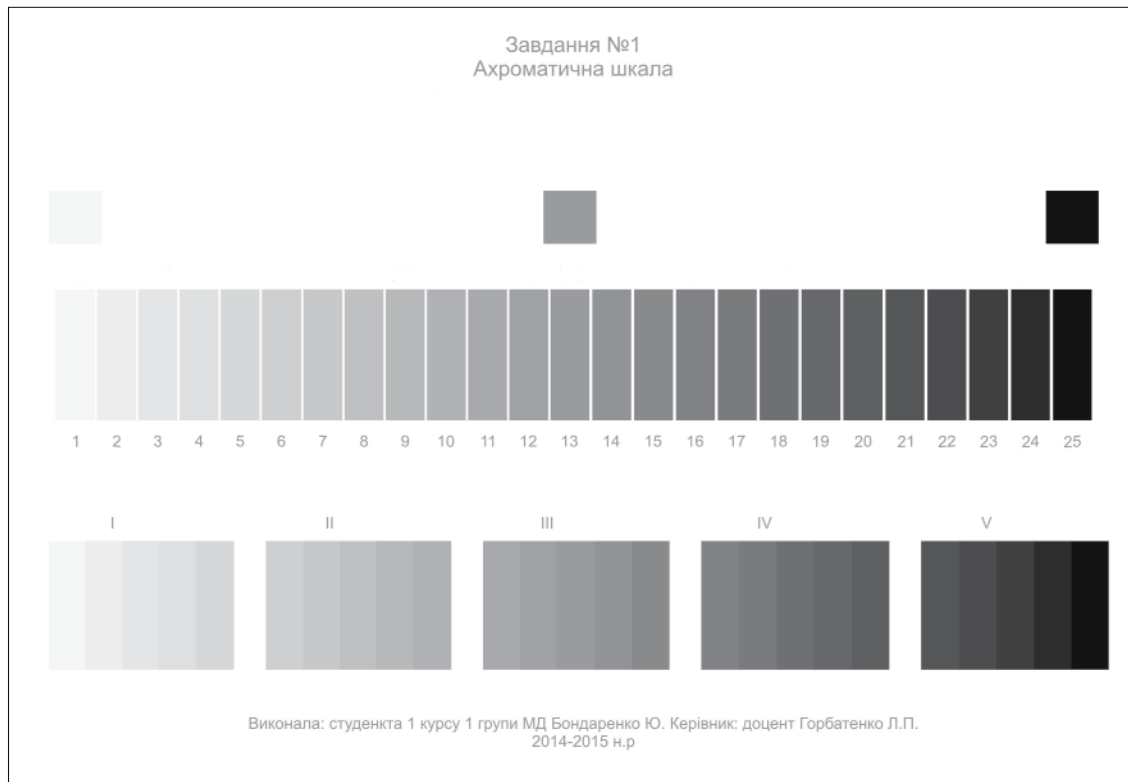

Рис. 1. Ахроматичний ряд

немає спеціальних досліджень, окрім позиції одного засобу гармонізації М. Кримова [4], який вперше сформулював поняття загального світлотного тону, та досліджень автора [3].

Ціль статті. Розглянути значення ахроматичних кольорів у навчальному курсі «кольорознавство» як у формуванні зображення, так і в емоційно-чуттєвому та смислового сприйнятті художньої композиції.

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Результати дослідження можуть бути використані як методичні рекомендації для першого курсу дисципліни «Кольорознавство» з усіх спеціалізацій, зокрема напрямку «дизайн».

Виклад основних матеріалів дослідження. Усі відтінки сірого в діапазоні від білого до чорного мають назву ахроматичних кольорів. Ахроматичні кольори мають тільки одну характеристику — світлоту, яка визначається кількістю світла, відбитого від одиниці площі поверхні. Найменшу світлоту має чорний, а найбільшу — білий колір. Світлота — кількісна характеристика кольору, яку можна опосередковано виміряти числом порогів розрізнення світлот ахроматичної шкали від білого кольору до чорного. У світлотехніці існують об'єктивні шкали градації відмінностей освітленості, але при сприйнятті цих шкал людським оком виходять інші шкали, які дозволяють побачити цю первинну об'єктивну шкалу в людських відчуттях, у порогах світлорозрізнення, тобто фактично з урахуванням так званого психофізіологічного закону Вебера–Фехнера, який свідчить про те,

що різниця в освітленості елементів зразків, що пред'являються, сприймається не лінійно, а через натуральний логарифм [7]. Таким чином, ми використовуємо шкалу порогів розрізнення світлот, де логарифмічні закономірності, що зв'язують об'єктивний стимул й оцінку його сприйняття, вже враховані. При зоровому сприйнятті людина постійно порівнює плями за світлотними характеристиками і при цьому емоційно оцінює, наскільки одна пляма темніша або світліша за іншу. Сприйняття нейтральних, ахроматичних кольорів залишається незмінним незалежно від інтенсивності освітлення. У природі коливання освітлення настільки великі, що без показників вимірювального обладнання важко уявити собі їх чисельне вираження. Тому плями світлот з природи не можна переносити на полотно в їхніх абсолютних величинах, необхідно їх умовно перекладати, зберігаючи певні співвідношення. Для цього можна використовувати поступовий ряд ахроматичних світлин від білого до чорного — ахроматичну шкалу з 25–35 світлот, побудовану згідно із законом Міллера [5].

Практичне знайомство студентів з ахроматичними кольорами пропонується почати з завдання «Ахроматичний ряд» (рис. 1), яке спрямоване на досягнення рівномірного та ритмічного сприйняття відношень світлот від білого до чорного. На підставі наукових розробок [6] пропонується емпірична шкала з мінімально достатньою кількістю порогів розрізнення світлот. Перша світлота у побудові шкали є емпіричне

Рис. 2. Загальна світлотна тональність

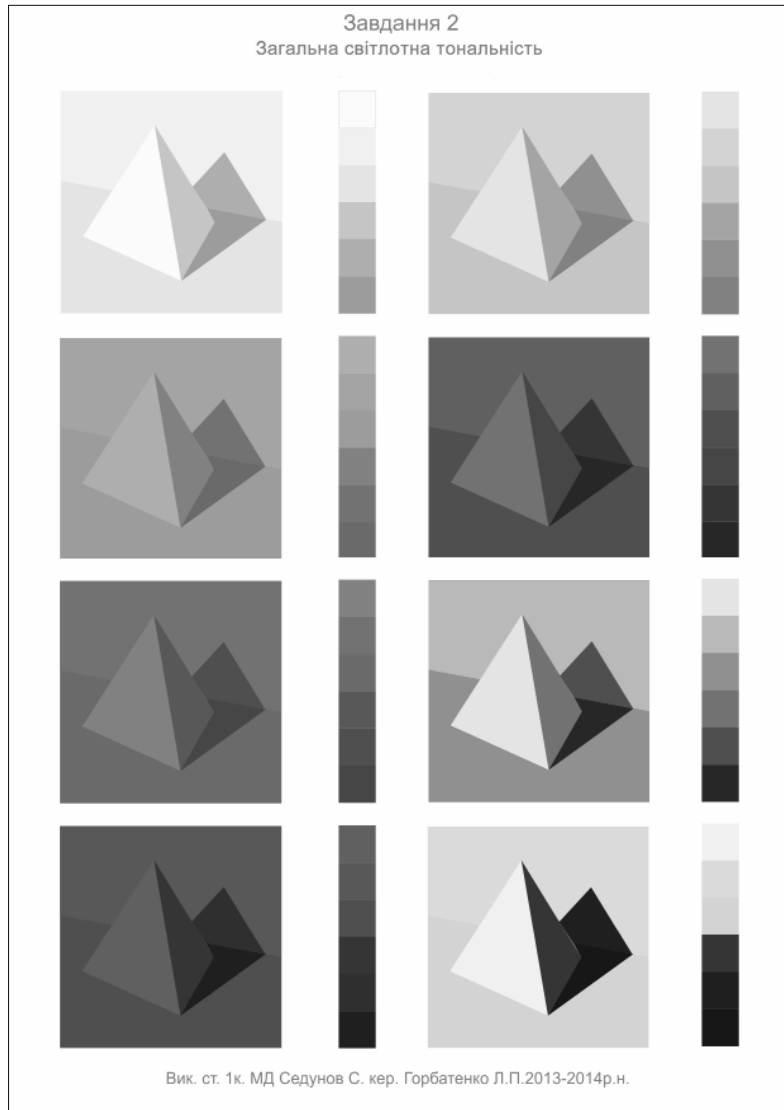
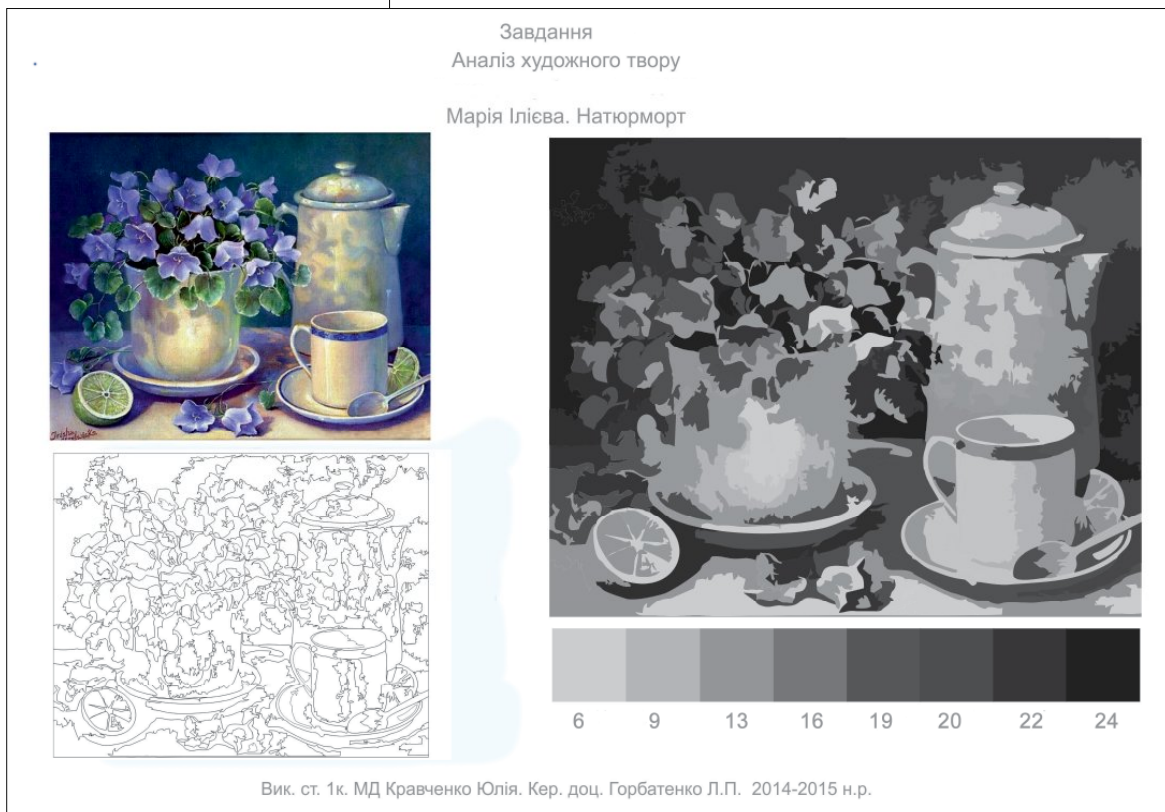

Рис. 3. Світлотний аналіз натюрморту

визначення (особистим чуттєвим визначенням ока) порогу від білої фарби до сірої. Кожна наступна викраска світлоти орієнтується на попередню з ритмічною послідовністю в один поріг світлорозрізнення. З достатньої кількості викрасок від білого до чорного формується шкала. Побудована ахроматична шкала може використовуватись надалі як інструмент для визначення світлотональних відношень. Шкалу можна розділити на п'ять світлотних груп: 1 — світлі, 2 — світло-сірі, 3 — сірі, 4 — темно-сірі, 5 — темні, що дозволяє виявити п'ять градацій відношень між окремими світлотами й світлотними групами (контраст — нюанс): 1 — нюанс (відношення світлот, що лежать в межах двох порогів однієї групи); 2 — слабкий контраст (відношення між світлотами двох груп, взятих поруч); 3 — помірний контраст (відношення між світлотами двох груп, взятих через одну групу); 4 — сильний контраст (відношення між світлотами двох груп, узятих через дві групи); 5 — максимальний контраст (відношення між світлотами першої та п'ятої груп).

Практичне завдання допомагає навчитися розрізняти світлотні відношення, а саме, відрізняти світлоту від світлоти на пороговому рівні та визначати світлотні групи та місце розташування будь-якої світлоти в групах діапазону ахроматичної шкали.

Наступне завдання «Загальна світлотна тональність» (рис. 2) спрямоване на досягнення вияву зміни загальної світлотної тональності зображення в межах діапазону світлот ахроматичного ряду. Загальна світлотна тональність властива будь-якій образотворчій композиції. Сукупність усіх світлотональних відношень у межах композиції є загальною світлотною тональністю. Отже, грамотно побудована образотворча композиція обов'язково виконується в певній загальній світлотній тональності. У рішенні загальної світлотної тональності використовується схематична композиція елементарного натюрморту з тригранною пірамідою. Завдання допомагає виявити відношення між світлотними плямами, від яких і залежить загальна світлотна тональність в композиції. Студенти набувають навички побудови внутрішнього освітлення композиції шляхом зміни світлотональних відношень. На прикладі однакового зображення можна простежити зміну загальної світлотної тональності.

Завдання (рис. 3) «Світлотний аналіз художнього твору» [2] у жанрі натюрморту є логічним підґрунтям використання і застосування у практичній роботі знань і умінь, отриманих у попередніх завданнях. Зважаючи на те, що студенти 1-х курсів вивчають натюрморт в межах дисципліни «Академічний живопис», має сенс зробити світлотний аналіз натюрмортів відомих майстрів пензля. Студенти вчать визначати світ-

лотний ритм та міру відношень між світлотами та групами світлот, що дозволяє грамотно будувати будь-які композиції. Це універсальна мова образотворчої грамоти. Знання законів контрасту, по-перше, допомагає художникові орієнтуватися в тих змінах кольору зображуваної ним природи, які у ряді випадків навмання визначаються оком, по-друге, розширює технічні можливості, дозволяє, використовуючи контраст, підвищити інтенсивність кольору фарб, підвищити або знизити їх світлоту, тобто дає митцю можливість збагатити свою палітру.

Висновки. Таким чином, використання ахроматичних кольорів у методиці викладання базового курсу «Кольорознавство» дозволяє вивчити й відпрацювати основи світлотональних відношень, необхідні для подальшої роботи студентів у всіх напрямках образотворчої діяльності. Здобування елементарних практичних навичок при виконанні завдань розділу «Ахроматика» формує у студентів відчуття ритму порогів світла, що допомагає у виявленні загальної світлотної тональності, контрастів та нюансів, а також в побудові зображення. Впровадження світлотного аналізування художнього твору надає можливість студентам зрозуміти закономірності побудови світлотональної палітри та використовувати їх у власних творчих задумах.

Перспективи подальших досліджень.

У подальшому планується розробка методичних рекомендацій щодо вияву закономірностей кольору у композиції.

Література:

1. Волков Н. Н. Цвет в живописи / Николай Николаевич Волков. — М.: Искусство, 1985. — 320 с.: таблицы.
2. Горбатенко Л. П. Методика определения палитры светлот живописного произведения / Л. П. Горбатенко // Традиції та новаті у вищій архітектурно-художній освіті. Харківська державна академія дизайну і мистецтв. — Харків: ХДАДМ, 2009. — № 5. — С. 10–13.
3. Горбатенко Л. П. Светотональная палитра художественного образа в станковой живописи [Текст]: дис. ... канд. искусствоведения: 17.00.05 / Горбатенко Людмила Павловна; Харьк. гос. акад. дизайна и искусств. — Х., 2012. — 187 с.
4. Крымов Н. П. Художник и педагог / Николай Петрович Крымов — художник и педагог. Статьи, воспоминания: 2-е изд. исп. и доп. — М.: Изобразительное искусство, 1989. — 224 с.: ил.
5. Миллер Д. Магическое число семь, плюс или минус два: инженерная психология / Джордж Миллер; [под ред. А. Н. Леонтьева]. — М.: Прогресс, 1964. — 238 с.
6. Теплов Б. М. Психология и психофизиология индивидуальных различий / Б. М. Теплов; [ред. М. Ярошевский]. — М.: МПСИ, МОДЭК, 2004. — 636 с. — С. 408–409. — (серия «Психологи России»).
7. Fechner G. T. *Veber einige Verhältnisse des binocularen Sehens* / Gustav Theodor Fechner // *Abhandl. Sachsische Gesellschaft d. Wissensch.* — 1870. — № 7.

Рецензент статті: Кравець В. Й.,
доктор архітектури, професор,
член-кореспондент Української академії архітектури,
зав. кафедрою образотворчого та декоративного
мистецтва, Харківський національний університет
будівництва та архітектури